

ПУБЛІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ

УДК

НАТАЛІЯ БІЛОУС
(Київ)

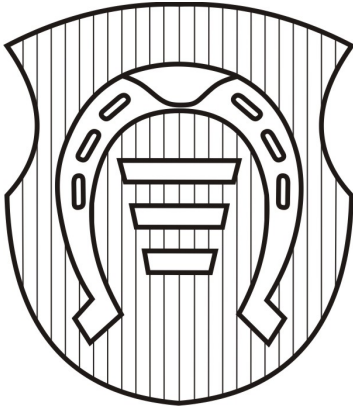
ПРИВІЛЕЙ НА ШЛЯХЕТСТВО КИЯНАМ ХОДИКАМ-КОБИЗЕВИЧАМ 1589 Р.

Нобілітаційні привілеї річпосполитської доби — ті рідкісні, унікальні документи, які іноді потрапляють до рук істориків. Саме такою знахідкою можна вважати привілей, що публікується нижче. Він був наданий трьом рідним братам татарського походження, вихідцям із Мозиря — київським міщанам Василеві, Ієву та Федорові Ходикам-Кобизевичам на вальному сеймі у Варшаві 27 березня 1589 року. Братів було визнано шляхтичами за їхні “рицерські послуги” під час московсько-польської кампанії (1578–1581). Особливий акцент робився на їхніх військових заслугах: “...в зѣмли неприятѣлскои в своєм коште бываючи, также и на тамтом пограничю мешкаючи, за каждою указыєю и припалым небезпеченством wt неприятел з людми рыцерскими военными бываючи, яко людемъ рыцерским належало з Москвою и Татары мужне се потыкаючи, Речи Посполитои годне и статечне служили”. Як мешканці пограниччя, вони зобов’язані були відбувати військову службу¹, проте, за даними джерел, відомо, що у цей час брати Федір та Василь Ходики активно займалися торгівлею, виїжджаючи до Любліна², тож не могли брати участь у військових діях. Про Ієва, на жаль, не маємо жодних даних, хоча не виключаємо того, що саме він міг брати участь у війні.

¹ Білоус Н. Київські міщани на службі Речі Посполитої // Україна крізь віки. Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України В.А. Смолія. — К., 2010. — С. 269–290.

² Archiwum Państwowe w Lublinie. Księgi miejskie lubelskie, sygn. 159, k. 246 та ін.; Білоус Н. Київ наприкінці XV — в першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування. — К., 2008. — С. 108.

Протектором та посередником у цій справі виступив відомий польський магнат, коронний канцлер і гетьман великий коронний Ян Замойський, з яким підтримувала тісні патронально-клієнтарні зв'язки більшість волинської шляхти³. За протекцією до нього зверталася і київська шляхта, лобіюючи свої інтереси на сеймах і сеймиках. Даний привілей засвідчує те, що підприємливі, заможні київські міщани теж не стояли осторонь і домагалися своїх цілей.



Згідно з привілеєм, братам Ходикам-Кобизевичам дозволялося брати участь у сеймиках, “всіляких прав, привілеїв, вольностей, прерогатив шляхетських уживати”. Важливою його складовою був дозвіл на вживання шляхетського гербу: “ку болшой вздобе их шляхетскои гербу, и клеиноту того, то *єст* подковы и трех врембов в нем на чирвоном поли, яко то шсобливе в посродку того листу нашого водлуг потреби *Ѡар*бами вымалевано и выражено *єст*”.

Доля братів склалася по-різному. З привілею на шляхетство скористався тільки старший з братів — Василь. Зробивши вдалу кар’єру в органах міського самоврядування у 1570–1580-х роках, 17 листопада 1609 року він отримав привілей на київське скарбництво, а разом з ним — титул земського урядника⁴. Незважаючи на даний привілей, Федір Ходика надалі згадувався у джерелах лише як “міщанин”. Йому також вдалося зробити вдалу кар’єру в органах міського самоврядування Києва: протягом 1587–1601 років обирався райцею, а наприкінці 1612 р. отримав привілей на війтівство. Вперше він був одружений з дочкою бурмистра Андрія Кошколдейовича — Агрофеною (Богданою), від якої мав сина Івана; вдруге — зі шляхтянкою Марією Шишчанкою, від якої мав четверо дітей: Юзефа, Андрія, Марію та Анну. У червні 1625 р. Ф. Ходика був страчений козаками біля м-ка Трипілля⁵. Про Ієва не залишилося жодних згадок у джерелах.

³ *Urbaniak V. Zamoyszczyzy bez Zamoyskiego. Studium dekompozycji ugrupowania politycznego.* — Warszawa, 1995.

⁴ Biblioteka Kórnicka PAN, rkps 323, k. 1–1 v.

⁵ *Білоус Н.* Київ наприкінці XV — в першій половині XVII ст... — С. 108, 259–261.

Документ, що нижче публікується — випис з книг Люблінського трибуналу, зроблений 23 липня 1604 р. на прохання Василя Ходики. Клопотатися про цей документ змусили його життєві обставини: переслідування з боку впливових осіб — київського земського судді Яна Аксака, краківського каштеляна князя Януша Острозького, а також шляхтичів Юрія Рожиновського, Михайла і Костянтина Ратомських, які звинуватили його у незаконному набутті нобілітаційного привілею та деякої нерухомості. Надалі цей конфлікт переріс у затяжну боротьбу і судову тяганину, що тривала до кінця життя Василя Ходики-Креницького⁶. 16 вересня 1616 р. він уклав тестамент, у якому заповів поховати себе у Печерському монастирі, усе майно залишивши синові Федорові, частину нерухомості — дружині Єфросинії Митковні та рідному братові — київському війтові Федорові Ходиці⁷.

Документ

1589 р., березня 27. Варшава. — Нобілітаційний привілей братам Ходикам-Кобизевичам. Випис з книг Люблінського трибуналу 1604 року

Выпис с книг справ головных трибуналских воеводства Киевского

Лѣта Божого нароженз тисеча шестсот четвертого
мѣсца июлз двадцат третего дня

Перед нами депутаты суду Головного Трибуналу Любелского на рок теперешнии тисеча шестсот четвертыи зо всѣх воеводствъ Короны Полское шбраными и высажоными, постановившисе шчевисто у суду шляхетныи Василеи Ходыка-Кобызевич шповедал и покладал перед нами лист его кр. милости привилеи на паркгамине писаныи под печатю коронною и с подписомъ руки его королевъское млсти даныи ему и брати его Аедору и Иеву Ходыкам-Кобызевичомъ на шляхецтво им самым и потомству их за годные и значные послуги их и поступки рыцерские, яко ширеи тот лист короля его млсти в себе шбмовляеть. Ш которыи

⁶ Білоус Н., Однороженко О. Шляхетный мещанин. Печать Василия Ходыки из собрания Музея Шереметьевых // Антиквар. — К., 2012. — С. 68–70.

⁷ Білоус Н. Тестаменти киян середини XVI — першої половини XVII століття. — К., 2011. — С. 48, 51, 52 та ін.

просил абы был принят и до книг головных трибуналских уписан был. Суд нынешнии головнии трибуналскии тот лист для вписованя у книги примуючи, перед собою читати казал и так се в себе мает.

Во имя Божое амен. На вечную речи тое памятку.

Мы, Жикгимонт третии Божю млстю корол полскии, великии княз литовскии, рускии, прускии, мазовецкии, жомоитскии, киевскии, волынскии, подляшскии, иалянтскии и теж назначоныи корол швецкии, кгтскии, вандалскии и Великого Князства Филянского дедич.

Взнаимуемы тым листом нашим всѣмъ вобец и каждому зособна, кому то ведат належит, нынешнимъ и напотом будучим, кгдыж подвышшеня чти стану за годностями и заслугами каждого власне рукам и шадунку звѣрхности нашею належит. Прето кгды се до нас Панове Рады наши на нынешнемъ сеиме валномъ варшавском пры нас будучие за подданными нѣшими Василем, Аедором а Иевомъ Ходыками-Кобызевичами братею рожоною причиняли и прозбу свою до нас за ними чинечи и шных заслуги вѣрныѣ и учтивыѣ поступки, также и беглост // [1 зв.] в речах рыцѣрскихъ нам пилне залецили, иж шни шт часу немалого ачъ в месте нашем Киевскомъ мешкаючи, але шбрутивши всю мысль и хут свою до служебъ рыцѣрских по всѣ тые прошлые часы и лета за панованя продка нашего светое и славное памяти короля его млсти Стеаана, кгды з непъриятелем короннымъ кнѣземъ великимъ московским воину вел и звитезтво над нимъ з несмертелною славою своею и Речи Посполитое Коронное штрымавши некоторые панства, злашча землю Иалянтскую з рукъ московскихъ и за зарадою, делностю и старанемъ яснѣ велможного Яна зъ Замостя наивышъшого канцлера и гетмана коронного рекуперовал албо изыскал, и иных веле речеи и Речи Посполитои потребных до Речи Посполитое прилучил и привѣрнулъ такъ же слава имени народу полского шт некоторых часовъ закрытая и ш людех рыцѣрских доброе розумене объяснило и шславило, в тых то теды воискал короля его млсти Стеѳана в земли непъриятѣлскои ш своем коште бываючи, также и на тамтом пограничю мешкаючи, за каждою шказыею и припалым небезпеченством шт непъриятѣл з людми рыцѣрскими военными бываючи, яко людемъ рыцѣрским належало з Москвою и Татары мужне се потыкаючи, Речи Посполитои годне и статечне служили и до того жъ всего на тот час умыслъ и хут свою готовую мают. Якож шсобливе яснѣ велможныи Ян зъ Замоистья, наивышшии канцлер и гетманъ коронныи, шныхъ заслуги и беглост

в речах рыцѣрских, а хут и готовост их до службъ наших и Речи Посполитое залецал, даючи нам достаточную справу и сведѣцтво шных быт людми рыцѣрскими и такими, которые з давных часовъ на послузе рыцѣрскои выш мененого продка нашего и нашои теперешней власной против нашим и Речи Посполитое неприятелем на пограничью, не литуючи здоровья и маестности своее, яко добрым рыцѣром належит, чинили и показовали аж до того часу чинит // [2] не переставают.

Мы теды на вышеи шписанную причину и залецене и прозбу Пановъ Рад наших на сеиме нынешнем при нас будучих то чинечи, вырозумевши шных быт людеи рыцѣрскихъ и до службъ наших и Речи Посполитое годныхъ и потребных и, хотечи их до таковых же послугъ наших и Речи Посполитое шхотнейшими учинит. Моцю и владою нашою королевскою зуполною з особливое ласки и шдробливости нашео тых то вышеи помененых подданных наших Василя, Аедора и Иева Ходыков-Кобизевичов, братю рожоную, и их потомство шбоего рожаю в личбу правдивых Короны нашео Полское и Великого Князства Литовского шляхтичов взят, прилучит, приписат и шляхтичами правдивыми учинит умыслили есмо. Якож беремы, прилучамы, приличами, приписуемы и правдивыми шляхтичами чиними тым нинешним листом нашимъ их самых и потомство их шбоего рожаю вечными часы. И абы тая наша на них и потомство их ласка и шдробливиост часу шшелякого трвалая зостала ку болшой шздобе их шляхетскои гербу, и клеиноту того, то ест подковы и трех врембов в неи на чирвоном поли, яко то шсобливе в посродку того листу нашего водлуг потребности шарбами вымалевано и выражено ест з доброго розмыслу и за певною ведомостю нашою тым вышеи мененым шт нас учиненным шляхтичом шляхетнымъ Василю, Аедору а Иеву Ходыкам-Кобизевичом и потомству их шбоего рожаю уживати на печатех, на сыгънетах и на шшеляких иных речах носит позволилисмь. Якож и тым нинешнимъ листом нашим позволяем, поступуем, даем, даруем тот то гербъ вышеи шписаны под правдивым счирым, певным и невонтпливым шляхетским титулом носит и шного ку каждой шздобе своеи шляхетскои и всѣх воецъ прав, волностеи, швобод, учтивости и прерокгатыв шляхетских уживат и з них се веселить такъ, яко иная шляхта, люде рыцѣрские, шбывателе панствъ наших Короны Полское и Великого Князства Литовского таковых волностеи, швобод, прерокгатыв, гербовъ и клеинотовъ шляхецких уживают и з них се веселят, што всѣмъ воецъ и каждому зособна

вбывателем, панствъ нашихъ Короны Полскоє и Великого Князства Литовского, которого колвекъ достоенства, // [2 зв.] стану и заволяня людем, шляхте и всему рыцѣрству ку ведомости приводечи, розказуемы абысте тых то шляхетныхъ Василя, Аѣдора а Иева Ходыков-Кобызевичовъ за правдивыхъ, щирыхъ, певныхъ и невоптпливыхъ шляхтичов мели, и вным на каждомъ местцу и на вшелякихъ зъездех, на сеимиках, на рокахъ земскихъ и кгородскихъ и на вшелякихъ вобецъ згромаженяхъ людскихъ в посродку и межи собою быт и вшелякихъ прав, привилеев, волностей, свевод и прерокгатыв шляхетскихъ уживат и з них се веселит. Такъже и иные вшелякиє справы ихъ порядком и звычайемъ правъ посполитыхъ втправоват допусчали и не забороняли, и во всемъ себе ихъ за ровныхъ мели с повинности своеє и для ласки нашеє, иначеи того не чинячи.

А на умоцненє того всего вышєи писаного тот листъ рукою нашею подписалисмы и печатъ нашу коронную до него привесити розказалисмы.

Дан у Варшаве на сеиме валномъ коронномъ дня двадцатъ сємого, м сца марца. Року по нароженю Сына Божого тысяча пятсотъ всмьдєсятъ девятого а кролеваяна нашего року второго. У того листу єго королевское м лсти печатъ коронная привесиста и подпись руки тыми словы: Sigismundus Rex. А подпись руки писарское тыми словы Joachim Wysocki.

Которыи тот листъ короля єго мл. за прозбою вышєи менєного п̄на Ходыки до книгъ нынешнихъ головныхъ трибуналскихъ воеводства Киевского уписан и сєс выписъ с книгъ єстъ выдан. Писанъ в Люблинє.

М.п.

Ружинский Роман р.вл.

Андреи Боговитин столник и депутатъ волынский

D. Hulewicz deputat braclawski

Иван Лозка писаръ земский киевский

Підпис писаря (нерозбірливо)

Корыкговал с книгами Шишка Крупецкий

J. B. Ossolinski

[4 зв.] Podanie przywileju per oblatam do xiąg trybunalskich in Anno 1604

Оригінал: РГАДА. Ф. 1473, оп 1, д. 583

Мікрофотокопія: ЦДІАУК. КМФ-7, оп. 2, спр. 125.